

І. М. Ковальська-Павелко, кандидат історичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ТА МОТИВАЦІЯ ФАХОВОГО ВИБОРУ

Стаття присвячена з'ясуванню того, що спонукає випускників загальноосвітніх закладів обирати історичний фах, що відбувається в контексті реформування історичної освіти в Україні. Показано, що вибір майбутнього фаху є одним із важливих кроків у людському житті. При правильному виборі індивідуальні особливості підлітка збігаються з вимогами професії. Міцність спрямованості на здобуття історичного фаху обумовлено в першу чергу потребами визнання суспільної значущості професії та особистісного самовдосконалення. Цим потребам має відповідати і стратегія трансформації історичної освіти в умовах реформування системи вищої освіти в Україні. Емпірично доведено, що серед головних мотивів вибору історичного фаху абітурієнтами 2016 р. визначаються такі: захоплення з дитинства, престижність професії в суспільстві, можливість виявити творчість, а також поради друзів, знайомих, вчителів та традиції родини. Тобто випускники шкіл, обираючи історичний фах, чітко усвідомлюють суспільну значущість цієї професії, сприяння особистісному розвитку.

Ключові слова: історична освіта, реформа історичної освіти в Україні, мотивація фахового вибору, вибіркові історичні курси.

Актуальність проблеми. Історична освіта в Україні зараз переживає період парадигмальної трансформації у бік толерантності до культурних відмінностей, що прямує в європейському мейнстрімі. Ці трансформації відбивають ті зміни, які мали місце наприкінці 1990-х рр., коли багато європейських країн перебували в стані перехідного періоду в результаті глобальних демократичних змін, коли розпочалося фактичне переосмислення багатьох понять, у тому числі і щодо історичної долі Європи. За цих умов молодим людям, які цікавляться історією, дуже нелегко здійснити свій фаховий вибір. На сьогодні проблема професійного самовизначення молоді є однією з найважливіших у плані становлення людини як повноцінного члена соціуму. Молода людина має здійснити вибір майбутньої професії, відповідного навчального закладу та бути готовою до можливих змін на шляху свого професійного становлення у зв'язку із загальними соціально-економічними змінами в країні. Тому дуже важливо на шляху реформування історичної освіти з'ясувати, що спонукає випускників загальноосвітніх закладів обирати історичний фах.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Серед українських соціологів мотивація фахового вибору стає предметом роздумів В. Астахової, О. Гилюна, О. Джури, В. Колесникової, Л. Мітіної, О. Сергеєнкової, Л. Сокурянської, О. Стахової, О. Столярчук, О. Чалої, Ю. Чернецького, С. Щудло та ін. Проблеми розвитку вищої історичної освіти у радянський і пострадянський періоди досліджують Т. Васильчук, П. Вербицька, М. Коваль, М. Копосов, М. Пантюк, В. Петриків, О. Погребна, В. Смолій, О. Удод, Г. Фінін, Л. Чупрій, О. Ясь та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні того, що спонукає випускників загальноосвітніх закладів обирати історичний фах у контексті реформування історичної освіти в Україні.

Вклад основного матеріалу. В Україні започаткування історичної освіти пов'язане із розвитком системи вищих навчальних закладів, у яких утворювалися навчальні підрозділи (факультети, кафедри), що впроваджували історичні знання. Так, у Львівському університеті, який заснований у 1661 р. на базі Львівської єзуїтської колегії, історична освіта була започаткована в 1784 р., проте історичний факультет було створено лише в 1939 р. У Чернівецькому університеті, заснованому в 1875 р., історична освіта культивувалася на філософському факультеті в її «зрумунізованій» формі. У 1940 р. після реорганізації в університеті серед шести факультетів було започатковано й історичний. З 2005 р. історичний факультет трансформовано у факультет історії, політології та міжнародних відносин.

На українських землях, які знаходилися у складі Російської імперії, історична освіта сформувалася на початку XIX ст. З 1804 р. на словесних факультетах університетів було введено викладання історичних дисциплін, у 1835 р. – у чотирьох російських університетах на філософських факультетах відкрилися історико-філологічні відділення, які в 1849 р. були перетворені на факультети із спеціальними кафедрами історії. Зокрема, з моменту офіційного відкриття в Харківському університеті (з 1805 р.) та в Університеті Св. Володимира (нині – Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, з 1834 р.) розпочали свою роботу історико-філологічні відділення філософського факультету. В Університеті Св. Володимира з 1850 р. історико-філологічне відділення стало окремим факультетом. Уведення в 1863 р. Університетського статуту благотворно позначилося на розвитку історичної освіти, оскільки поряд із читанням лекцій почали практикуватися семінари. Історична освіта того часу здійснювалася в дусі офіційної теорії «самодержавства, православ'я і народності». За радянських часів у Київському університеті факультет історичного спрямування у різні часи змінював свою назву: історико-філологічний, історико-філософський, історико-економічний і, нарешті, з 1965 р. історичний.

Після Жовтневої революції почалося створення принципово нової системи історичної освіти, яка була заснована на марксистсько-ленінській теорії. У 1919 р. історико-філологічні факультети університетів були реорганізовані у факультети суспільних наук з історичними відділеннями в своєму складі. У 1921 р. для підготовки кадрів вчених-марксистів був організований Інститут червоної професури, який у 1925 р. був розділений на декілька інститутів, у тому числі й інститут історії. У 1925 р. замість факультетів суспільних наук були створені гуманітарні факультети, у тому числі етнологічні з історико-археологічними відділеннями (проте в 1931 р. ці факультети були скасовані). Тобто, по суті, історичну освіту в СРСР було ліквідовано.

Поновлення уваги з боку влади до історичної освіти було пов'язано з прийняттям Постанови РНК СРСР і ЦК ВКП (б) від 16 травня 1934 р. «Про викладання цивільної історії в школі», в якій були розроблені основні принципи викладання і вивчення історії. В університетах і педагогічних інститутах почали відкриватися історичні факультети. Так, в Одеському університеті, утвореному на базі Рішельєвського ліцею, історико-філологічний факультет було утворено в числі перших трьох факультетів у 1865 р. Його було ліквідовано в 1919 р. і з 1934 р. поновлено як історичний факультет. У Катеринославському (Дніпропетровському) університеті історико-філологічний факультет був утворений під час заснування вишу в 1918 р. У відновленому в 1933 р. Дніпропетровському університеті був створений історико-економічний факультет, на базі якого утворився історичний факультет (який існував з перервами з 1939 р.).

У сучасний період після поновлення незалежності в 1991 р. історична освіта в Україні зазнала здебільшого косметичних змін, проте відчутний поштовх до її модернізації зробило реформування європейської історичної освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Серед головних чинників, які зумовили трансформацію історико-суспільствознавчої освіти в Європі, можна назвати такі:

- процеси глобалізації і курс на інтеграцію національних систем освіти в європейський освітній простір;
- радикальне перетворення всіх сторін суспільного життя, що стимулювало пошук нової освітньої політики;
- новий етап розвитку історичної науки, яка формує базові засади для системи історичної освіти;
- новий етап розвитку теорії та методології педагогічної науки, яка також є базовою підставою для побудови сучасної системи історичної освіти.

Основними загальноєвропейськими документами стосовно історичної освіти є:

– Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про європейський вимір освіти» [1], яка сприяла реалізації проектів «Історія в новій Європі», що пропагують толерантність, наголошуючи на тому, що несхожі (зокрема – сусідні, «історично ворожі») культури, незважаючи на певні конфлікти між ними, постійно перебували у стані взаємопроникнення та прагнули до діалогу;

– Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про історію й вивчення історії в Європі» [2], в якій зазначалося, що: історична освіта має бути вільною від політичного й ідеологічного впливів; політики, що мають свої власні погляди на історію, не повинні використовувати їх як інструмент для маніпуляцій; історія є одним з основних джерел отримання знань про національну приналежність, але в той же час вона повинна бути і джерелом знань про культурне різноманіття;

– Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у XXI столітті в Європі» [3], в якій підкреслювалася важливість викладання історії як джерела трансляції розуміння суті фактора різноманітності культур; усвідомлення цінності цього розмаїття; набуття таких навичок, як повага до інакшості і вміння спілкуватися на основі діалогових форм; розуміння таких цінностей, як взаємоповага і толерантність.

Під впливом цих процесів і внутрішніх потреб в Україні на конституційному рівні закріплено вимогу конструювання національного історичного нарративу як важливої складової творення модерної української нації. Так, у ст. 11 Конституції України зазначається, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури» [4]. Конструювання власної історії розглядається як фундаментальна потреба суспільства у контексті власної самоідентифікації. Для Української держави конструювання власної історії розглядається як важливе національне завдання [5].

У зв'язку з цим важливо з'ясувати мотивацію професійного вибору майбутніми істориками. У цьому плані цікаві дані засвідчують результати роздаткового опитування учнів випускних класів загальноосвітніх закладів Дніпропетровської області, проведене напередодні початку вступної кампанії до ВНЗ у період з 18 квітня по 23 травня 2016 р. кафедрою соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара за сприяння Департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації¹.

¹ Була сформована багатоступінчаста гніздова вибірка: на першому ступені відбиралися типи поселень – м. Дніпропетровськ, міста обласного підпорядкування, райони; на другому ступені відбиралися у випадковий спосіб загальноосвітні заклади (усього в області налічується 961 ЗНЗ); на третьому ступені здійснювалося суцільне анкетування учнів випускних класів. Усього було опитано 1816 рес-

Згідно з даними цього дослідження, лише 4,4 % цьогорічних абітурієнтів Дніпропетровської області висловили наміри вступити на спеціальність «Історія та археологія». Серед бажаючих отримати історичну освіту переважають жінки, випускники загальноосвітніх шкіл, мешканці райцентрів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповіді «Гуманітарні науки (історія та археологія)» на запитання «На яку спеціальність Ви плануєте вступати?» (за ознаками «Стать», «Тип ЗНЗ», «Тип поселення») (N=79)

Варіанти відповіді	Частота	Відсотки	Усього (у %, за вибіркою)
Стать: чоловіча	31	39	47,5
жіноча	48	61	52,5
Тип ЗНЗ: загальноосвітня школа	61	77	68,3
спеціалізована школа, гімназія, ліцей	18	23	31,7
Тип поселення: м. Дніпропетровськ	22	28	28,6
інше місто області	39	49	48,8
селище міського типу	14	18	13,2
село	4	5	9,4

У ході опитування дослідникам важливо було з'ясувати, що найбільше вплинуло на вибір респондентів майбутнього фаху (див. табл. 2). Серед головних мотивів вибору історичного фаху респонденти назвали: захоплення з дитинства (54 %), престижність професії в суспільстві (43 %), можливість проявити творчість (25 %), а також поради друзів, знайомих (18 %). Значимими також є поради вчителів, традиції родини. Тобто випускники шкіл, обираючи історичний фах, чітко усвідомлюють суспільну значущість цієї професії, сприяння особистісному розвитку.

пондентів. Загальна кількість учнів випускних класів – 15 724 особи. Похибка репрезентативності становить $\pm 2,16$ %.

Розподіл відповідей на запитання «Що найбільше вплинуло на вибір Вашого майбутнього фаху?» (за ознакою «Гуманітарні науки (історія та археологія)») (N=79)

Варіанти відповіді	Частота	Відсотки	Усього (у %, за вибіркою)
Вибір відбувся випадково	8	10	11,4
Традиції родини	8	10	7,9
Поради вчителів	9	11	6,2
Захоплення з дитинства	43	54	34,1
Поради друзів, знайомих	14	18	12,7
Повідомлення в засобах масової інформації	7	9	7,3
Інформація на веб-сайті ВНЗ	9	11	8,3
Профорієнтаційні заходи	5	6	10,1
Престижність професії в суспільстві	34	43	32,4
Представники даного фаху мають достойну зарплатню	7	9	23
Можливість виявити творчість	20	25	13,4
Хороші шанси працевлаштування після закінчення ВНЗ	18	23	26,3
Невисокий прохідний бал, невеликий конкурс	7	9	4

У реформуванні історичної освіти в Україні у світлі імплементації вимог нової освітньої парадигми корисним є досвід США, де історія зазвичай викладається в рамках програм загальної університетської освіти або в коледжах вільних мистецтв, які можуть бути самостійними маленькими університетами або входити до складу великих дослідницьких університетів. Студенти вступають до коледжу як такого і лише пізніше (зазвичай на другому курсі) вибирають фахову програму (з історії або з будь-якого іншого напрямку). Мотивація американських студентів при виборі історичних курсів та під час вступу на історичні програми представлена за такими групами [6]:

1) історія дозволяє досягнути мистецтво управляти. Це повертає до неї студентів провідних університетів, багато з яких готуються стати лідерами в соціальній чи політичній сферах і «капітанами індустрії»;

2) історія дає хорошу базу для продовження освіти у постдипломних програмах (*graduate schools*), особливо з права і медицини. Очевидно, що юристам корисно знати суспільство і його історію. Але багато хто вважає, що це знання корисне і майбутнім лікарям, зокрема тому, що медицина, як і історія, займається індивідуальними випадками;

3) історія дає знання про світ, у тому числі і про інші суспільства. Багато американських студентів усвідомлюють обмеженість свого культурного кругозору і розуміють, що для успішної кар'єри в глобальному світі поглиблені знання про один або декілька регіонів – це додатковий бонус. Історія в такому випадку виступає як елемент програми регіональних досліджень;

4) історія служить цілям формування ідентичності, причому подвійно: деякі студенти, що походять із сімей іммігрантів, цікавляться американською історією, щоб краще інтегруватися в американське суспільство; навпаки, інші студенти прагнуть зберегти зв'язок з тими культурами, з яких походять їх сім'ї, і тому беруть курси з історії відповідних країн. Однак міркування ідентичності важливі не тільки для етнічних і релігійних груп, а й для будь-яких меншин і вихідців з пригноблених категорій населення.

При складанні програм з історії американські колеги враховують ці мотиви. Так, за свідченням М. Копосова, в останні роки в програмах американських університетів з'явилося багато курсів, що орієнтуються на задоволення специфічних запитів із «формування ідентичності», а також інтересу до тих регіонів світу, розвиток відносин з якими видається перспективним. Саме за рахунок подібних курсів відбувається вражаюче розширення спектра пропонованих курсів. Мова йде не тільки про перегляд традиційних європоцентристських установок, а й про появу курсів із гендерної історії, історії колоніалізму і рабства, історії геноцидів, які орієнтуються на травматичні ідентичності. Поява таких курсів затребувала і розвитку відповідних сфер дослідження [6].

У сучасній Україні новації в системі вищої освіти створюють чудові можливості для реформування історичної освіти, враховуючи загальноосвітню спрямованість історичних курсів. По-перше, викладання проблемних загальних курсів є набагато цікавішим для самих студентів-істориків. По-друге, за рахунок набагато більш широкого запровадження принципу виборності курсів студентами створюється для викладачів історичних дисциплін конкурентна ситуація, що має спонукати їх викладати цікавіше. По-третє, за рахунок використання інтерактивних методів викладання і збільшення частки самостійної роботи студентів останнім доведеться ви-

вчати вже не стандартні підручники, а більш серйозну (і цікаву) літературу, а також певною мірою і джерела. По-четверте, розширення права студентів вибирати курси створює додаткову мотивацію і, отже, також впливає на якість освіти.

Зрозуміло, що для реалізації цих можливостей зусиль самої лише історичної професії недостатньо. Необхідна спільна робота з колегами з інших дисциплін, не тільки в розробці вимог до широти освіти, а й у створенні міждисциплінарних програм регіональних та культурних досліджень, поза рамками яких такий підхід до читання загальноосвітніх курсів з історії не може працювати. При цьому курси повинні будуватися з таким розрахунком, щоб їх, як правило, могли слухати студенти будь-яких факультетів відповідного вишу.

З огляду на це немає потреби намагатися створити стандартний перелік подібних проблемних курсів. Кожна програма з історії неминуче буде розробляти власні стратегії залучення студентів (не випускаючи при цьому з поля зору свого місця в їх загальноосвітній підготовці), з урахуванням кадрового складу, профілю вузу, особливостей студентського контингенту тощо. Історичні факультети великих університетів опиняться перед необхідністю розробити загальноосвітні курси таким чином, щоб вони могли служити і підготовці професійних істориків. Це також вимагатиме перебудови системи підготовки професійних істориків. Це якраз і буде сприяти академічній автономії, що передбачено новою редакцією Закону України «Про вищу освіту» [7].

Висновки. Таким чином, вибір майбутнього фаху є одним із важливих кроків у людському житті. При правильному виборі індивідуальні особливості підлітка збігаються з вимогами професії. Міцність спрямованості на здобуття історичного фаху обумовлено в першу чергу потребами визнання суспільної значущості професії та особистісного самовдосконалення. Цим потребам має відповідати і стратегія трансформації історичної освіти в умовах реформування системи вищої освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про європейський вимір освіти : Рекомендація № 1111 (1989) Парлам. Асамблеї Ради Європи // Бюл. Бюро інформації Ради Європи в Україні. – 2002. – № 9. – С. 40–41.
2. Об истории и изучении истории в Европе [Електронний ресурс] : Рекомендація № 1283 (1996) Парлам. Ассамблеї Совета Европы. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902018865>.
3. Про викладання історії у XXI столітті в Європі [Електронний ресурс] : Рекомендація Rec (2001) 15 Комітету міністрів Ради Європи. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_729.

4. Конституція [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Чупрій Л. В. Исторична освіта, як складова державної політики пам'яті [Електронний ресурс] / Л. В. Чупрій. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2011/06/20/istorichna-osvita-politika-ramyaty.html>.
6. Копосов Н. Как реформировать историческое образование в России? [Електронний ресурс] / Николай Копосов // Неприкосновенный запас. – 2012. – № 5 (85). – Режим доступу: <http://www.nlobooks.ru/node/2806>.
7. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

РЕФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И МОТИВАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫБОРА

Ковальская-Павелко И. Н.

Статья посвящена выяснению того, что побуждает выпускников общеобразовательных учреждений выбирать историческую специальность, что происходит в контексте реформирования исторического образования в Украине. Показано, что выбор будущей профессии является одним из важных шагов в человеческой жизни. При правильном выборе индивидуальные особенности подростка совпадают с требованиями профессии. Устойчивость направленности на получение исторической специальности обусловлена в первую очередь потребностями признания общественной значимости профессии и личностного самосовершенствования. Этим потребностям должна соответствовать и стратегия трансформации исторического образования в условиях реформирования системы высшего образования в Украине.

Эмпирически доказано, что среди главных мотивов выбора исторической специальности абитуриентами 2016 г. выделяются такие: увлечение с детства, престижность профессии в обществе, возможность проявить творчество, а также советы друзей, знакомых, учителей и традиции семьи. То есть выпускники школ, выбирая историческую специальность, четко осознают общественную значимость этой профессии, ее способствование личностному развитию.

Ключевые слова: историческое образование, реформа исторического образования в Украине, мотивация профессионального выбора, выборочные исторические курсы.

REFORMING OF HISTORICAL EDUCATION AND MOTIVATION OF PROFESSION CHOICE

Koval'skaya-Pavelko I. M.

The article is devoted to clarify what motivates the graduates of educational institutions to choose the historical profession, what is happening in the context of the reform of history teaching in Ukraine. It is shown that the choice of future profession is one of the im-

portant steps in human life. With proper selection of the individual characteristics of the adolescent coincide with the requirements of the profession. Sustainability focus to the historical profession is primarily due to the recognition of the needs of the profession of public importance and personal self-improvement. This should correspond to the needs and strategy of transformation of history education in the conditions of reforming the higher education system in Ukraine.

Followed the evolution of historical education in higher educational institutions of Ukraine. In Ukraine the launch of historical education related to the development of the system of higher education institutions that have formed educational units (faculties, departments), which introduced historical knowledge. Analyzed the formation of historical education of universities in Lviv, Chernivtsi, Kharkiv, Kyiv, Odessa and Dnipropetrovsk. During Soviet times there was a fundamental reorganization of historical education, universities and educational institutions were opened historical faculties. Tangible impetus to the modernization of historical education in modern Ukraine has made reform of European historical education in the late XX – early XXI century on the basis of mutual respect and tolerance for diverse cultures, freedom from political and ideological influences. In Ukraine, the construction of their own history is seen as a fundamental need of society in the context of their own identity, an important national task.

Empirically it is proven that stand out are among the main reasons for the choice of the historical profession applicants 2016: passion since childhood, the prestige of the profession in society, the ability to be creative, as well as the advice of friends, acquaintances, teachers, and family traditions. That is, high school graduates, choosing the historical profession, clearly aware of the social significance of this profession, it promote personal development.

Key words: historical education, historical education reform in Ukraine, the motivation of a professional choice, selective historical courses.

